

Jaarrapportage 2007

WOT-04-003

Advisering Natuur & Milieu

werkdocumenten

WOT
Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu

WAGENINGENUR

For quality of life

Jaarrapportage 2007

WOT-04-003

Advisering Natuur & Milieu

Werkdocument 94

Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu

Wageningen, februari 2008

De reeks 'Werkdocumenten' bevat tussenresultaten van het onderzoek van de uitvoerende instellingen voor de unit Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu (WOT Natuur & Milieu). De reeks is een intern communicatiemedium en wordt niet buiten de context van de WOT Natuur & Milieu verspreid. De inhoud van dit document is vooral bedoeld als referentiemateriaal voor collega-onderzoekers die onderzoek uitvoeren in opdracht van de WOT Natuur & Milieu. Zodra eindresultaten zijn bereikt, worden deze ook buiten deze reeks gepubliceerd. De reeks omvat zowel inhoudelijke documenten als beheersdocumenten.

Dit werkdocument is gemaakt conform het Kwaliteitshandboek van de WOT Natuur & Milieu.

©2008 **Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu**
Postbus 47, 6700 AA Wageningen
Tel: (0317) 48 54 71; Fax: (0317) 41 90 00; e-mail: info.wnm@wur.nl

---

De reeks WOt-werkdocumenten is een uitgave van de unit Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, onderdeel van Wageningen UR. Dit werkdocument is verkrijgbaar bij het secretariaat. **Het document is ook te downloaden via www.wotnatuurenmilieu.wur.nl**

Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, Postbus 47, 6700 AA Wageningen
Tel: (0317) 48 54 71; Fax: (0317) 41 90 00; e-mail: info.wnm@wur.nl; Internet: www.wotnatuurenmilieu.wur.nl

Voorwoord

Sinds 1 januari 2005 worden de Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu uitgevoerd onder de voorwaarden die LNV en de stichting DLO eind 2004 zijn overeengekomen en die zijn vastgelegd in de Uitvoeringsovereenkomst WOT Natuur & Milieu. De jaarrapportage is toen ook opnieuw vormgegeven.

Per WOT-programma is een zelfstandig werkdocument samengesteld, dat bestaat uit drie delen: een samenvattende rapportage over het programma als geheel, een beschrijving van elk der afzonderlijke projecten en een Engelstalige beschrijving. De volgende werkdocumenten omvatten samen de jaarrapportage over 2007 van de WOT Natuur & Milieu:

Nr. 92: WOT-04-001 Koepel (Communicatie, Kwaliteit en Management)

Nr. 93: WOT-04-002 Onderbouwend Onderzoek

Nr. 94: WOT-04-003 Advisering Natuur & Milieu

Nr. 95: WOT-04-005 M-AVP (Monitor Agenda Vitaal Platteland)

Nr. 96: WOT-04-006 Natuurplanbureaufunctie

Nr. 97: WOT-04-007 Milieuplanbureaufunctie

Dit werkdocument bevat de jaarresultaten van het WOT programma **WOT-04-003 (Advisering Natuur & Milieu)**. De resultaten van deze projecten hebben hun weg gevonden in de diverse producten van het Milieu- en Natuurplanbureau en in de werkdocumenten, rapporten en studies van de WOT Natuur & Milieu.

Daarnaast wordt in het Kennisbasis Thema Groene en Blauwe Ruimte (KB1) jaarlijks geïnvesteerd in kennisvernieuwing voor de WOT Natuur & Milieu. De rapportage hierover wordt opgesteld onder verantwoordelijkheid van de leiding van dit Kennisbasisthema.

Ter verantwoording van de besteding van de beschikbare middelen is voor elk project een beknopt verslag gemaakt. Deze verslagen zijn hier gebundeld. In elk verslag staan voor het desbetreffende project de administratieve gegevens en een beknopte inhoudelijke beschrijving van het doel en het behaalde resultaat.

Paul Hinssen

Inhoud

Voorwoord	3
Thema-rapportage WOT-04-003	7
Project-rapportage WOT-04-003	13

Thema-rapportage WOT-04-003

Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu (WOT Natuur & Milieu)

Programma WOT-04-003: Advisering Natuur & Milieu

1. Naam+nr. cluster, naam clusterleider: _____
WOT-04,
Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu
P.J.W.Hinssen
2. Naam+ nr. thema:
WOT-04-003,
Advisering Natuur & Milieu,
3. Naam thema-coördinator (met Wageningen UR-onderdeel):
P.J.W.Hinssen,Alterra
4. Contactperso(o)n(en) LNV (met LNV-directie)/overige betrokkenen (met organisatiernaam):
Gelare Nader (DN),
Werner Pol (CTB)
Mark de Bode (DK),
Stefan Verbunt (DN)
5. Deelnemende kennisinstellingen binnen en buiten Wageningen UR:
Alterra
IMARES
6. Doelgroepen:
Parlement, Kabinet, Beleidsdirecties van LNV, VROM, V&W
7. 2007-budget :

Bedragen in € x 1000	Beschikbaar in 2007	Gerealiseerd in 2007	Doorgeschoven naar 2008
Budget doorgeschoven uit 2006	10,0	10,0	0
Reguliere programmagelden	578,0	578,0	0
NAP-gelden			
Additionele LNV-projectgelden			
Totaal LNV	588,0	588,0	0
Overig (indien van toepassing)		nvt	nvt

korte toelichting op de realisatiecijfers en doorgeschoven gelden.

De geplande projecten zijn alle vrijwel volgens planning uitgevoerd. Dit betreft het resultaat, de doorlooptijd en het budget.

8. De beleidsopgave(n) van LNV waaraan de onderzoeksresultaten een bijdrage leveren;

Het ministerie van LNV en de Raad van Bestuur van Wageningen UR leggen de Wettelijke Onderzoekstaken Natuur en Milieu (WOT N&M) vast in verschillende uitvoeringsovereenkomsten. De Uitvoeringsovereenkomst Advisering Natuur en Milieu (WOT-Advisering N&M) is in december 2007 ondertekend, en geldt voor de jaren 2008-2012. Hierin zijn de taken en werkafspraken vastgelegd, die voortvloeien uit de wettelijke adviestaken.

Voor de activiteiten in 2007 heeft LNV ad hoc het benodigde budget toegewezen. Op basis van de werkafspraken WOT-Advisering N&M is het werkprogramma 2007 opgesteld en uitgevoerd. Hierbij is rekening gehouden met de volgende additionele budgetten:

- * 100.000 euro in het programma Mest en mineralen voor de werkgroepen van de CDM,
- * Financiering van CTB voor de te leveren adviezen.

De beoogde 95.000 euro in de kennisbasis voor WOT-Advisering N&M ter behoud van sleutelexpertise is in 2007 niet toegekend omdat in dit jaar de Uitvoeringsovereenkomst nog niet formeel van kracht was.

9. De kennisvragen die aan de beleidsopgave(n) gekoppeld zijn en die worden beantwoord met de uitkomsten van het onderzoek; Zie uitvoeringsovereenkomst WOT-Advisering N&M en bijbehorende werkafspraken. Voor 2007 geldt de navolgende verbijzondering hiervan:

Taak	Contactpersoon	Kennisbehoefte 2007
Advisering LNV in IWC	Stefan Verbunt (LNV-DN)	Nederlandse inbreng in IWC
Advisering LNV in ASCOBANS	Stefan Verbunt (LNV-DN)	Nederlandse inbreng in ASCOBANS
Advisering LNV in TWO	Stefan Verbunt (LNV-DN)	Nederlandse inbreng in TWO
Onderzoek Antarctica	Gelare Nader (LNV-DN)	Nederlandse bijdrage aan internationaal onderzoek
Adviezen meststoffenbesluit	De Bode (LNV-DK)	Advies over toelating van meststoffen
Commissie Deskundigen Mestbeleid	De Bode (LNV-DK)	Advies over het mestbeleid,
Adviezen CTB	Werner Pol (CTB)	Advies over toelating van bestrijdingsmiddelen
Instrumentarium CTB	Werner Pol (CTB)	Instrumentarium ter beoordeling toelating bestrijdingsmiddelen

9. De beoogde en daadwerkelijk in 2007 bereikte (tussen)resultaten;

Taak	Bereikte resultaten in 2007
Advisering LNV in IWC	Jaarlijkse voortgangsrapportages walvisonderzoek, jaarlijkse verslagen van zittingen IWC
Advisering LNV in ASCOBANS	Jaarlijkse rapportage van zittingen ASCOBANS, van werkgroep en project Recovery Harbour Porpoise.
Advisering LNV in TWO	Monitorresultaten, wetenschappelijke publicatie zeehonden (1x/5jr), Quality Status Report (Marine Mammals), advies op

	aanvraag
Onderzoek Antarctica	Wetenschappelijke publicaties, invulling diverse internationale lidmaatschappen, schriftelijk advies, deelname aan expeditie
Adviezen meststoffenbesluit	Schriftelijk advies op aanvraag
Commissie Deskundigen Mestbeleid	Schriftelijk advies op aanvraag
Adviezen CTB	Schriftelijk advies op aanvraag
Instrumentarium CTB	Helpdesk, website, training, kwaliteitsborging

10. De gerealiseerde kennisoverdracht richting doelgroep en de benutting van ontwikkelde kennis door de doelgroep.

De gerapporteerde resultaten vinden langs verschillende wegen hun bestemming bij doelgroepen. Intern zorgen werkdocumenten ervoor dat collega onderzoekers kunnen voortbouwen op verkregen resultaten. Extern worden via de contactpersoon van het desbetreffende project de beleidsdoelgroepen geïnformeerd

11. De samenwerking tussen de bij het thema betrokken DLO-instituten en andere instellingen/organisaties;

Binnen dit programma vallen projecten van Alterra (ca 50%) en IMARES (ca 50%). De projecten verschillen onderling sterk qua onderwerp en doelgroep. Op het gebied van meststoffen en bestrijdingsmiddelen wordt samengewerkt met deskundigen binnen en buiten Wageningen UR en met het CTB. Bij het Antarcticaonderzoek is intensieve samenwerking met een omvangrijk internationaal consortium. De inbreng van deskundigen bij de internationale activiteiten in IWC, ASCOBANS en TWO zijn sterk bilateraal van aard. De werkzaamheden zijn uitgezet binnen de voorwaarden van het WOT-statuuut en zijn gebaseerd op de afspraken die conform de wettelijke basis jaarlijks met LNV worden gemaakt.

Project-rapportage WOT-04-003

Overzichten projecten WOT-04-003

Projectnummer	Projecttitel	Pagina
439.32011.01	Advisering LNV in TWO	17
439.62009.01	Advisering LNV in IWC	19
439.62010.01	Advisering LNV in ASCOBANS	21
439.62013.01	Onderzoek Antarctica	23
5232694-02	Programma- en WOT Management	25
5232850-01 en 5232691-01	Commissie Deskundigen Mestbeleid	27
5233523-01	Instrumentarium t.b.v. adviezen CTB	31

Advisering LNV in TWO

Programma WOT-04-003
Resultaten 2007 per project

Programmathema:	Advisering Natuur en Milieu
Projecttitel:	Advisering LNV in TWO
Projectnummer:	43932011.01
Projectleider:	Peter Reijnders
Uitvoerende instellingen:	IMARES
Doelgroep/probleemhebber:	LNV-DRZ Noord en LNV-Natuur
Contactpersoon van de doelgroep:	Ing. G. van Brakel, drs. B. Baerends, drs. M.H.W. Moolhuijsen
Startdatum:	01-01-2007
Einddatum:	31-12-2007

<i>Bedragen in € x 1000</i>	<i>Beschikbaar in 2007</i>	<i>Gerealiseerd in 2007</i>	<i>Doorgeschoven naar 2008 (NUTO)</i>
Budget doorgeschoven uit 2006 (NUTO)			
Reguliere programmagelden	46,0	46,0	0
Additionele LNV-projectgelden			
<i>Totaal LNV</i>	46,0	46,0	0
Overig (indien van toepassing)		nvt	nvt

Kennisbehoefte doelgroep:

Het beleid en beheer van de gewone en de grijze zeehonden en van bruinvissen in en rond de Waddenzee is vastgelegd in het 5-jarige Seal Management Plan (SMP) dat is geaccordeerd door de verantwoordelijke ministers in de drie Waddenzee landen. Dat SMP is de praktische uitwerking van een Trilaterale Waddenzee Overeenkomst zoals vastgelegd in het Agreement on the Conservation of the Seals in the Wadden Sea, gesloten onder de Bonn Conventie. Bij de verantwoordelijke overheden is behoefte aan beleidsondersteunend onderzoek en beleidsadvisering t.a.v. de opstelling van dat SMP, de uitvoering ervan en de adviezen daaruit voortvloeiend. Daarnaast is er behoefte aan advies inzake internationaal beheer van zeehonden voorkomend buiten de Waddenzee.

IMARES, i.c. prof.dr.ir. P.J.H. Reijnders, is het door LNV aangewezen instituut om die rol te vervullen voor het Nederlandse aandeel in de trilaterale overeenkomst en advisering t.a.v. het internationale beheer van elders voorkomende zeehonden.

Doelstelling van het onderzoek:

De doelstelling van dit project is om bij te dragen aan de realisering van het door de Nederlandse overheid geformuleerde beleid ten aanzien van het beheer van zeehonden en bruinvissen in de Waddenzee. Die bijdrage wordt geconcretiseerd door deel te nemen aan de activiteiten en zittingen van de Trilateral Seal Expert Group (TSEG), die in samenwerking met het Common Wadden Sea Secretariat (CWSS) worden georganiseerd en uitgevoerd. De neven doelstelling van dit project is tweeledig: a) ondersteuning en advisering van LNV- Directie Regionale Zaken, Vestiging Zuid, inzake beheer van zeehonden in het Deltagebied en b) ondersteuning en advisering van de Nederlandse overheid, i.c. LNV-Directie Natuur t.b.v. hun positie inzake internationale beheerskwesties betreffende elders dan in de Waddenzee voorkomende zeehonden, specifiek aan bedreigde soorten

Aanpak en tijdpad:

Op instructie van de Trilateral Working Group (TWG = trilaterale werkgroep van verantwoordelijke (senior) beleidsambtenaren) zijn de volgende werkzaamheden uitgevoerd: 1) het uitwerken van de "Research activities" genoemd in het 5-jaren Management Plan for Seals in the Wadden Sea (SMP), tot complete onderzoeksvoorstellen, 2) het bundelen van de nationale monitor resultaten van zeehonden en trendanalyses plus parameterberekeningen voor de gehele Waddenzee zeehondenpopulaties uit te voeren, 3) de voorgenomen andere activiteiten in het SMP uit te werken tot een concreet werkplan en de implementatie ervan te bevorderen c.q. op gang te brengen in overleg met het Common Wadden Sea Secretariat (CWSS), 4) deelnemen aan de zittingen van de TSEG om de voortgang van de SMP implementatie te evalueren, 5) rapportage via het CWSS aan de verantwoordelijke beleidsambtenaren uit de Waddenzeelands, 6) via het CWSS te rapporteren aan de TWG, 7) evalueren van het afgelopen SMP en ontwerpen van het nieuwe SMP en dit voorleggen aan de TWG, 8) ad-hoc beknopte advisering aan LNV-Directie Regionale Zaken Noord.

De ondersteuning en advisering over zeehondenpopulaties in het Deltagebied en de internationale beheerskwesties (zoals beheer van bedreigde populaties in de Oostzee, de Noorse en Canadese zeehondenjacht, bedreigde soorten zoals monniksrobber) gebeurt door oriëntatie en analyse van publicaties en andere berichten daarover en het onderhouden van een goed functionerend netwerk.

Tevens is in 2007 gewerkt aan de geleidelijke overdracht van dit dossier aan de opvolger van prof. Reijnders en zijn gezamenlijk zittingen van de TSEG bijgewoond.

Beoogde en bereikte resultaten en producten:

Härkönen, Tero, Sophie Brasseur, Jonas Teilmann, Cecile Vincent, Rune Dietz, Kai Abt & Peter Reijnders 2007. Status of grey seals along mainland Europe from the Southwestern Baltic to France. In: Tore Haug, Mike Hammill & Droplaug Ólafsdóttir (eds), Grey seals in the North Atlantic and the Baltic. NAMMCO Scientific Publications, vol. 6, 57-68.

Meesters, Erik, Peter Reijnders, Sophie Brasseur, Ursula Siebert, Michael Stede, Svend Tougaard & Tero Härkönen 2007. An effective survey design for harbour seals in the Wadden Sea: tuning Trilateral Seal Agreement and EU-Habitat Directive requirements. Paper presented to the Trilateral Working Group, 22 March 2007, Delfzijl, TWG Document TWG 07/1/5.1.

Reijnders, Peter J.H., Sophie M.J.M. Brasseur, Thomas Borchardt, Ursula Siebert, Michael Stede, Svend Tougaard 2007. Aerial Surveys of Harbour Seals in the Wadden Sea in 2007: Population age-composition returning to a stable age-structure? www.waddensea-secretariat.org
Trilateral Seal Expert Group (Reijnders, Peter J.H., Sophie M.J.M. Brasseur, Thomas Borchardt, Ursula Siebert, Michael Stede & Svend Tougaard) & CWSS 2007. Conservation and Management Plan for the Wadden Sea Seal Population from 2007-2010. 16pp. www.waddensea-secretariat.org

Doorwerking resultaten naar doelgroepen:

Mede door de inzet in dit project zijn het Nederlandse aandeel en bijdrage in het trilaterale beheer van zeehonden in de internationale Waddenzee gerealiseerd, en is door Nederland een belangrijke bijdrage geleverd aan een opzet voor de Trilaterale en Habitat Directive gerelateerde internationale verplichting tot zeehondenmonitoring.

Advisering LNV in IWC

Programma WOT-04-003
Resultaten 2007 per project

Programmathema:	Advisering Natuur en Milieu
Projecttitel:	Advisering LNV in IWC
Projectnummer:	439.62009.01
Projectleider:	Peter Reijnders
Uitvoerende instellingen:	IMARES
Doelgroep/probleemhebber:	LNV-Natuur
Contactpersoon van de doelgroep:	Drs. M.H.W. Moolhuijsen
Startdatum:	01-01-2007
Einddatum:	31-12-2007

<i>Bedragen in € x 1000</i>	<i>Beschikbaar in 2007</i>	<i>Gerealiseerd in 2007</i>	<i>Doorgeschoven naar 2008 (NUTO)</i>
Budget doorgeschoven uit 2006 (NUTO)			
Reguliere programmagelden	46,0	46,0	0
Additionele LNV-projectgelden			
<i>Totaal LNV</i>	46,0	46,0	0
Overig (indien van toepassing)		nvt	nvt

Kennisbehoefte doelgroep:

Nederland is lid van de IWC omdat de overheid invloed wil hebben op het internationale beleid en beheer van walvisachtigen. In de IWC neemt Nederland een beschermingsgezinde positie in. Verscheidene landen op de wereld denken daar anders over, vandaar dat een sterke wetenschappelijke onderbouwing van het beleid en daaruit voortvloeiend beheer nodig is. De instrumenten voor Nederland om het internationale beleid mede te sturen is Nederlandse deelname aan het WC, waar het wetenschappelijk advies inzake alle walvissoorten wordt opgesteld, en daarnaast de inbreng van Nederland in de Commissie vergadering.

Doelstelling van het onderzoek:

Dit project levert een bijdrage aan de realisering van het geformuleerde overheidsbeleid t.a.v. beheer van walvissen. Door deelname aan het WC wordt het wetenschappelijk advies van het gehele WC aan de Commissie, mede bepaald door het Nederlandse standpunt ter zake. Door deelname aan de jaarlijkse Commissie vergaderingen als lid van de Nederlandse delegatie wordt die delegatie ondersteund in haar besluitvorming, met name is dit van belang wanneer ad hoc advies moet worden gegeven over de consequenties van ter plekke ingediende compromisvoorstellen. Dit project heeft uiteindelijk als doel dat het door de Nederlandse overheid geformuleerde beleid t.a.v. walvisachtigen in het daartoe geëigende forum wordt ingebracht en daarmee een vinger aan de pols wordt gehouden of die beleidsopvattingen ook doorklinken in het uiteindelijke beheer.

Aanpak en tijdpad:

Kort samengevat zijn in 2007 voor dit project de volgende activiteiten ondernomen:

1. voorbereiding en deelname aan zittingen van het Wetenschappelijk Comité (Anchorage, Canada),
2. bijeenkomsten van de Internationale Walvisvaart Commissie (de Commissioners, eveneens in Anchorage),

3. inter-sessionele activiteiten w.o.
4. voorzitter Werkgroep Pollution2000+ (implementatie van het IWC-project Pollution2000+),
5. participatie in Standing Working Group on Environmental Concerns,
6. participatie in Sub-Committee Small Cetaceans,
7. participatie in Sub-Committee Bycatch and other human induced mortalities
8. voor zover de tijd toeliet participatie in Sub-Ctee Whale Watching, procedures and guidelines
9. *ad hoc* adviezen aan LNV-Directie Natuur.

Beoogde en bereikte resultaten en producten:

Reijnders, P.J.H. 2007. Netherlands Progress Report on Cetacean Research, May 2006 – May 2007, with statistical data for the calendar year 2006. SC/59/Prog Report The Netherlands, 5pp.

Hall, A.H., McConnell, B.J., Rowles, T.K., Aguilar, A., Borrell, A., Schwacke, L., Reijnders, P. J. H. & Wells, R. S. 2006. An individual based model framework to assess the population consequences of polychlorinated biphenyl exposure in bottlenose dolphins. *Environ. Health Perspect.* 114 (suppl.1): 60-64.

Reijnders, P.J.H. 2007. Verslag van de zittingen van het Wetenschappelijk Comité van de Internationale Walvisvaart Commissie gehouden in Anchorage, Alaska, 7 tot 18 mei 2007. 17pp.

Kastelein, Ronald, A., Sander van der Heul, Jan van der Veen, Willem C. Verboom, Nancy Jennings, Dick de Haan & Peter J.H. Reijnders 2007. Effects of acoustic alarms, designed to reduce small cetacean bycatch in gillnet fisheries, on the behaviour of North Sea fish species in a large tank. *Mar. Env. Res.* 64: 160-180.

Wilson, Joanna., Randall Wells, Alex Aguilar, Asuncion Borrell, Peter J.H. Reijnders, Michael Moore and John J. Stegeman 2006. Correlates of Cytochrome P450 1A1 expression in bottlenose dolphin (*Tursiops truncatus*) integument biopsies. *Tox. Sciences* 97: 111-119.

Doorwerking resultaten naar doelgroepen:

Tijdens de vergaderingen van de IWC en buiten die vergaderingen om zijn de Nederlandse Commissioner en zijn medewerkers ondersteund in hun besluitvorming t.a.v. beheer en bescherming van walvissen op wereldschaal.

Advisering LNV in ASCOBANS

Programma WOT-04-003
Resultaten 2007 per project

Programmathema:	Advisering Natuur en Milieu
Projecttitel:	Advisering LNV in ASCOBANS
Projectnummer:	439.62010.01
Projectleider:	Peter Reijnders
Uitvoerende instellingen:	IMARES
Doelgroep/probleemhebber:	LNV-Natuur
Contactpersoon van de doelgroep:	Drs. M.H.W. Moolhuijsen
Startdatum:	01-01-2007
Einddatum:	31-12-2007

<i>Bedragen in € x 1000</i>	<i>Beschikbaar in 2007</i>	<i>Gerealiseerd in 2007</i>	<i>Doorgeschoven naar 2008 (NUTO)</i>
Budget doorgeschoven uit 2006 (NUTO)			
Reguliere programmagelden	46,0	46,0	0
Additionele LNV-projectgelden			
<i>Totaal LNV</i>	46,0	46,0	0
Overig (indien van toepassing)		nvt	nvt

Kennisbehoefte doelgroep:

De status van kleine walvisachtigen in de Noordzee en Oostzee is zorgwekkend. Met name de populaties bruinvissen zijn in vergelijking met enkele decennia geleden sterk gereduceerd. Voor een aantal andere soorten zijn aanwijzingen (strandinggegevens en zichtwaarnemingen) dat ze minder talrijk zijn geworden. Om een halt toe te roepen aan de achteruitgang en herstel te bevorderen hebben een aantal landen, w.o. Nederland, een verdrag gesloten Agreement on the Conservation of Small Cetaceans of the Baltic and North Seas (ASCOBANS) dat onder de auspiciën van de Bonn-Conventie valt. Om uitvoering van het verdrag en daarmee de doelstellingen van ASCOBANS te realiseren hebben de lidstaten een Conservation and Management Plan opgesteld, met een daaraan gekoppeld Werkplan. Elke 3 jaar wordt dit Werkplan tijdens een bijeenkomst van de lidstaten (Meeting of Parties MOP) geëvalueerd en wordt een nieuw Werkplan opgesteld. Het concept Werkplan wordt opgesteld en het definitieve Plan wordt uitgevoerd door het Advisory Committee, waar Nederland wordt geacht een inbreng te leveren.

Doelstelling van het onderzoek:

Dit project levert een bijdrage aan de uitvoering van het Nederlandse beleid t.a.v. het beheer van kleine walvisachtigen in het Agreement gebied en speciaal de verplichtingen die Nederland heeft in zijn eigen kustwateren, incl. het NCP. Door actieve deelname in het Advisory Committee (AC) worden de Nederlandse opvattingen over de bescherming en het beheer van kleine walvisachtigen en onderzoeksactiviteiten daartoe vanuit Nederland, in internationale fora naar voren gebracht en bepalen daarmee mede het succes van ASCOBANS. v.w.b. de gestelde doelen. IMARES, i.c. prof. dr.ir. P.J.H. Reijnders, is op verzoek van LNV-Directie Natuur, lid van het AC en daarnaast wetenschappelijk adviseur van de Nederlandse delegatie op de MOP. Op ad hoc basis wordt tussentijds advies uitgebracht aan LNV. Door dit project wordt het voorgenomen (inter)nationale beleid t.a.v. de bescherming en beheer van kleine walvisachtigen uitgevoerd en door terugkoppeling

van de resultaten bereikt in de MOP en het AC, kan de Nederlandse besluitvorming dienaangaande worden gevoed en zo nodig worden geactualiseerd.

Aanpak en tijdpad:

Kort samengevat zijn voor dit project de volgende activiteiten ondernomen:

- a. Voorbereiding zittingen en deelname Wetenschappelijk Adviescomité
- b. Werkzaamheden als vice-voorzitter Wetenschappelijk Adviescomité (implementatie 3-jarig werkplan 2007-2009), tot verkiezing nieuwe voorzitter/vice-voorzitter in voorjaar 2007; daarna als lid van het Wetenschappelijk Adviescomité
- c. Voorbereiding zittingen en deelname begeleidingsgroep ASCOBANS' project North Sea Harbour Porpoise Recovery Plan"
- d. Deelname als representant van ASCOBANS in zittingen van ACCOBAMS Scientific Advisory Committee
- e. Voorzitten Stuurgroep "Recovery Plan for the Harbour Porpoise in the North Sea"
- f. *ad hoc* adviezen aan LNV-Directie Natuur.
- g. In verband met de toekomstige overdracht van dit dossier heeft met de beoogde interne IMARES opvolger(ster) van prof. Reijnders overleg plaatsgevonden en is er een gezamenlijk bespreking over ASCOBANS zaken met de LNV contactpersoon geweest.

Beoogde en bereikte resultaten en producten:

- Conservation Plan for Harbour Porpoises (*Phocoena phocoena* L.) in the North Sea, 2nd draft, to be presented at 15th AC meeting
- MOP 5: Proceedings of the 5th Meeting of the Parties to ASCOBANS (2006) (www.ascobans.org)
- Report of the 14th Meeting of the Advisory Committee to ASCOBANS, San Sebastián, Spain, 19 - 21 April 2007 (www.ascobans.org)
- MOP5: ASCOBANS Triennium Work Plan for 2007-2009 (www.ascobans.org)

Doorwerking resultaten naar doelgroepen:

Nederlandse inbreng in de wetenschappelijke en bestuurlijke besluitvorming op de 5e Meeting of Parties, de 14th AC meeting, en het 2^e concept Beheers- en Beschermingsplan voor bruinvissen in de Noord- en Oostzee.

Onderzoek Antarctica

Programma WOT-04-003
Resultaten 2007 per project

Programmathema:	Advisering Natuur en Milieu
Projecttitel:	Onderzoek Antarctica
Projectnummer:	439.62013.01
Projectleider:	Jan Andries van Franeker
Uitvoerende instellingen:	Wageningen IMARES
Doelgroep/probleemhebber:	LNV Directie Natuur
Contactpersoon van de doelgroep:	Mw. Drs. G. Nader
Startdatum:	01-01-2007
Einddatum:	31-12-2007

<i>Bedragen in € x 1000</i>	<i>Beschikbaar in 2007</i>	<i>Gerealiseerd in 2007</i>	<i>Doorgeschoven naar 2008 (NUTO)</i>
Budget doorgeschoven uit 2006 (NUTO)			
Reguliere programmagelden	170,0	170,0	0
Additionele LNV-projectgelden			
<i>Totaal LNV</i>	170,0	170,0	0
Overig (indien van toepassing)		nvt	nvt

Kennisbehoefte doelgroep:

Ecologische kennis die van belang is voor internationaal natuurbeheer en bescherming in Antarctica (t.a.v. visserijbeheer; zonerings- en beschermd gebieden; bescherming soorten & biodiversiteit; klimaatsproblematiek). De onderzoeksvraag is: welke betekenis heeft zeeijs voor de omvang van bestanden en diversiteit van Antarctische diersoorten?

Doelstelling van het onderzoek:

Als stemgerechtigd lid bij het Antarctisch Verdrag heeft de Nederlandse overheid sinds 1991 de verplichting om te investeren in onderzoek in het zuidpoolgebied. Diverse ministeries hebben daartoe de krachten gebundeld in het Nederlands AntArctisch Programma (NAAP). Het Ministerie van LNV heeft Wageningen IMARES onder de WOT-N&M opdracht gegeven om onderzoek te verrichten dat het stemrecht en de standpuntbepaling van Nederland in het verdragssysteem ondersteunt.

Aanpak en tijdspad:

Volgens planning is gewerkt aan het NAAP-PhD project '*Seabird food chains in the Antarctic seasonal sea-ice zone: challenging the dominant role of krill (NAAP proj.nr. 851.20.011)*'. Analyses zijn uitgevoerd, er is een internationale workshop georganiseerd, en publicaties zijn voorbereid voor het proefschrift van Hauke Flores (voltooiing 'leesversie' gepland juli 2008).

Eveneens volgens planning is met een groep van 5 personen van IMARES deelgenomen aan de Polarstern Expeditie ANT-24-2 (nov'2007-feb'2008) ten behoeve van het LAKRIS project (Lazarev Sea Krill Study) waarin we met het Duitse Alfred Wegener Institut samenwerken. We hebben de Australische AAD en ACE-CRC geadviseerd in het bouwen van een onder-ijs net, zoals wij dat hebben ontwikkeld. Evenals Duitsland, zoekt Australië voor de toekomst onze samenwerking.

Aanzienlijke inspanning is geleverd t.a.v. '*Education, Outreach and Communication*'.

Een nieuw voorstel voor een vervolgproject in NAAP ('*Scratching the Surface*') is ingediend, doch heeft

ondanks goede beoordeling op wetenschappelijke kwaliteit en relevantie geen NAAP subsidie gekregen. Dit laat extra uitgaven drukken op het WOT budget, ten koste van arbeidsuren.

Beogde en bereikte resultaten en producten:

- Van Franeker, J.A. 2007. Antarctic Petrel. pp 75-77 in: Riffenburgh, B. (Ed.) Encyclopedia of the Antarctic. Routledge, New York.
- Van Franeker, J.A. 2007. Seabirds at sea. pp 870-874 in: Riffenburgh, B. (Ed.) Encyclopedia of the Antarctic. Routledge, New York.
- Creuwels, J.C.S., Poncet, S., Hodum, P.J., & Van Franeker, J.A. 2007 Distribution and abundance of the Southern Fulmar Fulmarus glacialis. Polar Biology 30: 1083-1097.
- Creuwels, J.C.S., Van Franeker, J.A., Doust, S.J., Beinssen, A., Harding, B., & Hentschel, O. 2007. Breeding strategies of Antarctic Petrels Thalassoica antarctica and Southern Fulmars Fulmarus glacialis in the high Antarctic and implications for reproductive success. IBIS doi: 10.1111/j.1474-919x.2007.00767.x.
- Flores, H., Haas, C., Van Franeker, J.A., & Meesters, E. in press. Density of pack-ice seals and penguins in the western Weddell Sea in relation to ice thickness and ocean depth. Deep-Sea Research II (in press).
- Krapp, R.H., Berge, J., Flores, H., Guliksen, B., & Werner, I. (in press) Eusirid and Lysianassid Amphipods under Antarctic Pack Ice. Deep-Sea Research II (in press)
- Van Franeker, J.A., & Flores, H. 2007. Zuidpool en zeenaalden? Nieuwsbrief NZG 8(1/2): 4.
- Van Franeker, J.A., Flores, H., Fijn, R.C., & Wolff, W.J. 2007. Scratching the surface. Programme and Posters of the IPY Polar Symposium, Groningen, March 9, 2007. NPP/IPY Office, NWO, The Hague
- Creuwels, J.C.S. : & Van Franeker, J.A. 2007. Food for thought. Programme and Posters of the IPY Polar Symposium, Groningen, March 9, 2007. NPP/IPY Office, NWO, The Hague.
- Fijn, R.C.: & Van Franeker, J.A. 2007. Diet of Cape Petrel (IDaption capensis) and Snow Petrel (IPagodroma nivea) at Signy, South Orkney Islands, Antarctica. Programme and Posters of the IPY Polar Symposium, Groningen, March 9, 2007. NPP/IPY Office, NWO, The Hague.

Foto / video / tekst informatie op vele websites, o.a.:

- www.pooljaar.nl/poolijs/
  - www.kennisonline.wur.nl/WOT/WOT-04/003/002
  - www.jafweb.nl
- Verder sites AWI, IMARES; NWO; Cousteau Society, ...

Media bijdragen

Radio: Vroege Vogels; VPRO Noorderlicht,
Televisie: RTL Nieuws
gedrukte media: Noord-Hollands Dagblad; Resource; KennisOnline; WOT's New

Doorwerking resultaten naar doelgroepen:

Het IMARES onderzoek bestendigt bij verdragspartners dat Nederland serieuze invulling geeft aan het Antarctica Verdrag met op beheer en behoud gericht wetenschappelijk onderzoek in een intensieve internationale samenwerking.

Programmamanagement WOT Advisering N&M

Programma WOT-04-003			
Resultaten 2007 per project			
Programmathema:	Advisering Natuur en Milieu		
Projecttitel:	Programmamanagement WOT Advisering N&M		
Projectnummer:	232694-02		
Projectleider:	Paul Hinssen		
Uitvoerende instellingen:	Alterra		
Doelgroep/probleemhebber:	LNV-Natuur		
Contactpersoon van de doelgroep:	Drs. H.E. Groenewoud		
Startdatum:	01-01-2007		
Einddatum:	31-12-2007		
Bedragen in € x 1000	Beschikbaar in 2007	Gerealiseerd in 2007	Doorgeschoven naar 2008 (NUTO)
Budget doorgeschoven uit 2006 (NUTO)			
Reguliere programmagelden	29,4	29,4	0
Additionele LNV-projectgelden			
<i>Totaal LNV</i>	29,4	29,4	0
Overig (indien van toepassing)		nvt	nvt
Kennisbehoefte doelgroep:			
Zonder sturing, planning en control zal een effectieve en efficiënte inzet van middelen en uitvoering van de projecten van het programma WOT-04-003 moeilijk te realiseren zijn.			
Doelstelling van het onderzoek:			
De sturing, planning en control zijn gericht op een effectieve en efficiënte inzet van middelen en uitvoering van de projecten van de WOT Advisering Natuur & Milieu			
Aanpak en tijdpad:			
<ul style="list-style-type: none"> • Sturing levert: <ul style="list-style-type: none"> • Verslagen van overleg • Voorbereiding van besluitvorming • Uitvoering en zo nodig actualisatie van het strategisch plan en het meerjarenprogramma • Planning & Control levert: <ul style="list-style-type: none"> • Jaarplan en begroting • Kwartaalrapportages over voortgang en evaluatie van het jaarplan • Zo nodig verbetering van het kwaliteitssysteem 			
Beoogde en bereikte resultaten en producten:			
Een effectieve en efficiënte inzet van middelen en uitvoering van de projecten van het programma WOT-04-003.			
Doorwerking resultaten naar doelgroepen:			
Werkprogramma 2008 toegestuurd aan Commissie van Toezicht en goedgekeurd door contactpersonen projecten			
Jaarrapportage 2006 toegestuurd aan Commissie van Toezicht en goedgekeurd door contactpersonen projecten			

Commissie van Deskundige Meststoffenwet (CDM)

Programma WOT-04-003
Resultaten 2007 per project

Programmathema:	Advisering Natuur en Milieu
Projecttitel:	Commissie van Deskundige Meststoffenwet (CDM)
Projectnummer:	232850-01 / 5232691-01
Projectleider:	Gerard Velthof / Philip Ehlert
Uitvoerende instellingen:	Alterra
Doelgroep/probleemhebber:	LNV
Contactpersoon van de doelgroep:	Ir. M.J.C. de Bode
Startdatum:	01-01-2007
Einddatum:	31-12-2009

<i>Bedragen in € x 1000</i>	<i>Beschikbaar in 2007</i>	<i>Gerealiseerd in 2007</i>	<i>Doorgeschoven naar 2008 (NUTO)</i>
Budget doorgeschoven uit 2006 (NUTO)			
Reguliere programmagelden	120,0	120,0	0
Additionele LNV-projectgelden			
<i>Totaal LNV</i>	120,0	120,0	0
Overig (indien van toepassing)		nvt	nvt

Kennisbehoefte doelgroep:

Onderbouwing van normen, forfaits en bemestingsadviezen in de Meststoffenwet. De Meststoffenwet reguleert de stikstof- en fosfaatstromen in de Nederlandse landbouw om de milieubelasting door een teveel aan stikstof en fosfaat te beperken

Doelstelling van het onderzoek:

Het opstellen van adviezen over de onderbouwing van normen, forfaits en bemestingsadviezen in de Meststoffenwet.

Aanpak en tijdpad:

De CDM beoordeelt onderzoek, studies, pré-adviezen en rapporten van verschillende werkgroepen en begeleidt deze werkgroepen. Het CDM geeft adviezen aan het ministerie van LNV. De activiteiten lopen het gehele jaar.

Beoogde en bereikte resultaten en producten:

In onderstaande tabel staat een overzicht van de adviezen die het CDM in 2007 aan het ministerie van LNV heeft gegeven. Een kopie van deze adviezen is beschikbaar op de website van de CDM via :

<http://www.kennisonline.wur.nl/WOT/WOT-04/003/008/producten.htm>

Datum	Advies
4 januari 2007	Referentiemonitor onderbouwing derogatie;
22 januari 2007	Aanpassing N-bemestingsadvies zomertarwe;
12 februari 2007	Aanpassing N-bemestingsadvies vruchtbomen;
18 juli 2007	Plan van Aanpak gebruiksnormen akkerbouw en vollegrondsgroenten;
26 juli 2007	Plan van Aanpak duinzand en löss;

17 september 2007	Plan van Aanpak fosfaatgebruiksnormen
28 september 2007	Fosfaatgebruiksnormen
1 oktober 2007	Plan van Aanpak Derogatie
10 december 2007	N-excretie van jongvee van zoogkoeien
10 december 2007	Uitspoelingsfracties duinzand en löss
10 december 2007	Gebruiksnormen akker- en tuinbouwgewassen
14 december 2007	Review werkplan stikstof en fosfaatgehalte eenden
Concept eind november per e-mail naar LNV gestuurd	Nadere beschouwing van stalbalansen en gasvormige stikstofverliezen uit de intensieve veehouderij
Concept eind november per e-mail naar LNV gestuurd	monitoring mestmarkt 2006
Gehele jaar	Ongeveer 20 beoordelingen over aanvragen, gegeven aanvullende informatie en bezwaren in het kader van Regeling Ontheffing Productierechten Meststoffenwet (Niet op website gepubliceerd)
Gehele jaar	Beoordeling aanvragen ontheffing in het kader van de Meststoffenwet 1947/Meststoffenbesluit 1977 <ul style="list-style-type: none"> • Nieuwe aanvragen: 1 • Doorloop van beoordeling uit 2006: 4
Gehele jaar	Beoordeling van covergistingsmaterialen: <ul style="list-style-type: none"> • Nieuwe gegevensformulieren: 14 • Doorloop van de beoordeling uit 2006: ca. 10 Dit heeft in 2007 geresulteerd in 11 adviezen van LNV

De activiteiten van de CDM-werkgroepen worden in programma BO-05 (Mineralen en Milieukwaliteit). Onderstaande producten zijn tot stand gekomen uit WOT en BO:

Aarts, H.F.M., D.J. den Boer, J.C. van Middelkoop & J. Oenema, 2007. Landbouwkundige gevolgen van het aanscherpen en differentiëren van fosfaatgebruiksnormen voor de melkveehouderij. Wageningen, Plant Research International.

Berge, H.F.M., ten A.M. van Dam, B.H. Janssen en G.L. Velthof, 2007. Mestbeleid en bodemvruchtbaarheid in de Duin- en Bollenstreek. Advies van de CDM-werkgroep Mestbeleid en Bodemvruchtbaarheid in de Duin- en Bollenstreek. WOT-werkdocument 47. WOT Natuur & Milieu, Wageningen.

Chardon, W.J., M. Pleijter, C. van der Salm, O.F. Schoumans & O. Oenema, 2007. Milieukundige gevolgen van aanscherping en differentiatie van fosfaatgebruiksnormen in de landbouw. Wageningen, Alterra, Alterra-rapport 1571.

Dijk, W. van, P.H.M. Dekker, H.F.M. ten Berge, A.L. Smit & J.R. van der Schoot, 2007. Landbouwkundige gevolgen van aanscherping en differentiatie van fosfaatgebruiksnormen voor de akker- en tuinbouw. Praktijkonderzoek Plant en Omgeving, publicatie nr. 367 (in voorbereiding; opgeleverd in 2008)

Dijk, T.A., van J.J.M. Driessen, P.A.I. Ehlert, P.H. Hotsma, M.H.M.M. Montforts, S.F. Plessius & O. Oenema (2007). Protocol Beoordeling Stoffen Meststoffenwet, Versie 1.0 d.d. 27 december 2007. Werkdocument (in voorbereiding; opgeleverd in 2008)

Dijk W. van & J.J. Schröder (2007) Adviezen voor stikstofgebruiksnormen voor akker- en tuinbouwgewassen op zand- en lössgrond bij verschillende uitgangspunten. AGV PPO nr. 371, Praktijkonderzoek Plant & Omgeving B.V., Lelystad.

Dijk, W. van, P.H.M. Dekker, H.F.M. ten Berge, A.L. Smit & J.R. van der Schoot, 2007. Landbouwkundige gevolgen van aanscherping en differentiatie van fosfaatgebruiksnormen voor de akker- en tuinbouw. Praktijkonderzoek Plant en Omgeving, publicatie nr. 367.

Fraters, B., L.J.M. Boumans, T.C. van Leeuwen, & J.W. Reijs (2007) De uitspoeling van het stikstofoverschot naar grond- en oppervlaktewater op landbouwbedrijven. RIVM Rapport 680716002/2007, RIVM, Bilhoven.

Fraters B, Leeuwen TC van, Reijs J, Boumans LJM, Aarts HFM, Daatselaar GHG, Doornewaard GJ, Hoop DW, Schroder JJ, Velthof GL, Zwart MH (2007) Landbouwpraktijk en waterkwaliteit op landbouwbedrijven aangemeld voor derogatie. Beschrijving van de meetnetopzet voor de periode 2006-2009 en de inhoud van de rapportages vanaf 2008. RIVM rapport 680717001, 53 p.

Groenestein, K. Cor van Bruggen, Paul Hoeksma, Age Jongbloed, Gerard Velthof (2008) Nadere beschouwing van stalbalansen en gasvormige stikstofverliezen uit de intensieve veehouderij WOT-rapport 60. WOT Natuur & Milieu, Wageningen.

Schröder, J.J., H.F.M. Aarts, J.C. van Middelkoop, R.L.M. Schils, G.L. Velthof, B. Fraters, & W.J. Willems (2007) Permissible manure and fertilizer use in dairy farming systems on sandy soils in The Netherlands to comply with the Nitrates Directive target. European Journal of Agronomy 27, 102–114.

Schröder, J.J., G.L. Velthof, J.R. van der Schoot & W. van Dijk (2007) Effect van nalevering op het stikstofoverschot van akker- en tuinbouwbedrijven en van Melkveebedrijven Nota 492 Plant Research International, Wageningen.

Velthof G.L. & B. Fraters, 2007. Nitraatuitspoeling in duinzand en lössgrond. Wageningen, Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, WOT-rapport 54. 36 blz.

Velthof G.L. & O. Oenema, 2007. Zoeken naar evenwicht op mestmarkt. Agrarisch Dagblad 5-12-2007, p. 14.

Duinhoven, G. van (2007) Commissie van Deskundigen Meststoffenwet adviseert over de gevoelige meststoffenwet. Wot's new 11, Nieuwsbrief Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu.

Velthof G.L. & O. Oenema, 2007. Gespreksnotitie ten behoeve van het rondetafelgesprek met Tweede Kamer over de Evaluatie Meststoffenwet 2007, 5 december 2007.

Doorwerking resultaten naar doelgroepen:

De resultaten zijn gebruikt door LNV bij aanpassingen van de meststoffenwet. De minister van LNV heeft in drie brieven aan de Tweede Kamer gerefereerd aan de CDM:

17 januari 2007 Mineralenbalans. Kenmerk DL. 2007/148

- in bijlage brief aan sector: algemene suggestie om de onderzoeken waartoe de sector zelf opdracht geeft voor wat betreft de opdrachtformulering af te stemmen met de Commissie Deskundigen Meststoffenwet.

8 mei 2007 Stand van zaken mestbeleid. Kenmerk DL. 2007/925

- De Commissie van Deskundigen Meststoffenwet zal, net als voor de huidige derogatie, gevraagd worden de landbouwkundige en milieukundige onderbouwing van het derogatieverzoek te leveren.
- Beoordeling van Eerste derogatierapportage aan de Europese Commissie door de CDM
- Opdracht aan CDM over actualisatie forfaits gasvormige verliezen
- Advies CDM organisch stof bollensector

3 december 2007 Evaluatie Meststoffenwet 2007. Kenmerk DL. 2007/3314

- stikstofgebruiksnormen voor uitspoelingsgevoelige AT-gewassen
- Evenwichtsbemesting fosfaat
- Druk op de mestmarkt
- Stalbalans

Instrumentarium t.b.v. adviezen CTB

Programma WOT-04-003			
Resultaten 2007 per project			
Programmathema:	Advisering Natuur en Milieu		
Projecttitel:	Instrumentarium t.b.v. adviezen CTB		
Projectnummer:	5233523-01		
Projectleider:	Erik van den Berg		
Uitvoerende instellingen:	Alterra		
Doelgroep/probleemhebber:	LNV-DL		
Contactpersoon van de doelgroep:	dr ir H. de Heer		
Startdatum:	01-01-2007		
Einddatum:	31-12-2007		
Bedragen in € x 1000	Beschikbaar in 2007	Gerealiseerd in 2007	Doorgeschoven naar 2008 (NUTO)
Budget doorgeschoven uit 2006 (NUTO)			
Reguliere programmagelden	100,0	100,0	0
Additionele LNV-projectgelden			
<i>Totaal LNV</i>	100,0	100,0	0
Overig (indien van toepassing)		nvt	nvt
Kennisbehoefte doelgroep:			
Er is geen specifieke kennisontwikkeling nodig; er wordt gebruikt gemaakt van reeds aanwezige kennis. Wel is er behoefte aan kwaliteitsborging van de softwarepakketten die gebruikt worden bij de toelatingsbeoordeling, ondersteuning van gebruikers en het adequaat verhelpen van eventuele fouten in de software.			
Doelstelling van het onderzoek:			
Het doel van het project is om hieraan bij te dragen door goed onderhoud en ondersteuning van de softwarepakketten die het College voor de Toelating van Bestrijdingsmiddelen (CTB) gebruikt .			
Aanpak en tijdspad:			
De activiteiten bestaan uit 1) een adequaat functionerende helpdesk voor gebruikers gedurende het hele jaar, 2) het uitbrengen van bug-fix releases en 3) een goede kwaliteitsborging van de softwarepakketten. Verder worden de model websites onderhouden, zodat gebruikers op de hoogte zijn van verbeteringen van de software en beschikbare releases. Indien gewenst worden gebruikers getraind en worden er presentaties gegeven over de softwarepakketten.			
Beoogde en bereikte resultaten en producten: Boesten J. J. T. I., A. Tiktak en R. C. van Leerdam, 2007. Manual of PEARLNEQ v4. WOT-werkdocument 71, WOT Natuur & Milieu, Wageningen			
Van den Berg, F. , J. Te Roller, J.G. Groenwold en P.I. Adriaanse. FOCUS_SWASH bug fix release, to be submitted to FOCUS Version Control.			
Doorwerking resultaten naar doelgroepen:			
De manual en de nieuwe versie van SWASH worden gebruikt in het kader van studies ten behoeven van de NL en EU toelating van bestrijdingsmiddelen.			

Wot-onderzoek

Verschenen documenten in de reeks Werkdocumenten van de Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu vanaf 2006

Werkdocumenten zijn verkrijgbaar bij het secretariaat van Unit Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, te Wageningen. T 0317 – 47 78 44; F 0317 – 41 90 00; E info.wnm@wur.nl
De werkdocumenten zijn ook te downloaden via de WOT-website www.wotnatuurenmilieu.wur.nl

---

2006

- 21 *Rienks, W.A., I. Terluin & P.H. Vereijken.* Towards sustainable agriculture and rural areas in Europe. An assessment of four EU regions
- 22 *Knegt, B. de, H.W.B. Bredenoord, J. Wiertz & M.E. Sanders.* Monitoringsgegevens voor het natuurbeheer anno 2005. Ecologische effectiviteit regelingen natuurbeheer: Achtergrondrapport 1
- 23 *Jaarrapportage 2005.* WOT-04-001 – Monitor- en Evaluatiesysteem Agenda Vitaal Platteland
- 24 *Jaarrapportage 2005.* WOT-04-002 – Onderbouwend Onderzoek Natuurplanbureaufunctie
- 25 *Jaarrapportage 2005.* WOT-04-385 - Milieuplanbureaufunctie
- 26 *Jaarrapportage 2005.* WOT-04-394 – Natuurplanbureaufunctie
- 27 *Jaarrapportage 2005.* WOT-04 - Kennisbasis
- 28 *Verboom, J., R. Pouwels, J. Wiertz & M. Vonk.* Strategisch Plan LARCH. Van strategische visie naar plan van aanpak
- 29 *Velthof, G.L. en J.J.M. van Grinsven (eds.)* Inzet van modellen voor evaluatie van de meststoffenwet. Advies van de CDM-werkgroep Harmonisatie modellen
- 30 *Hinszen, M.A.G., R. van Oostenbrugge & K.M. Sollart.* Draaiboek Natuurbalans. Herziened versie
- 31 *Swaay, C.A.M. van, V. Mensing & M.F. Wallis de Vries.* Hotspots dagvlinder biodiversiteit
- 32 *Goossen, C.M. & F. Langers.* Recreatie en groen in en om de stad. Achtergronddocument bij Natuurbalans 2006
- 33 *Turnhout, Chr. Van, W.-B. Loos, R.P.B. Foppen & M.J.S.M. Reijnen.* Hotspots van biodiversiteit in Nederland op basis van broedvogelgegevens
- 34 *Didderen, K en P.F.M. Verdonschot.* Graadmeter Natuurwaarde aquatisch. Typen, indicatoren en monitoring van regionale wateren
- 35 *Wameling, G.W.W., G.J Reinds, J.P. Mol-Dijkstra, J. Kros, H.J. Wieggers.* Verbeteringen voor de Natuurplanner
- 36 *Groeneveld, R.A. & R.A.M. Schrijver.* FIONA 1.0; Technical description
- 37 *Luesink, H.H., M.J.C. de Bode, P.W.G. Groot Koerkamp, H. Klinker, H.A.C. Verkerk & O.Oenema.* Protocol voor monitoring landelijke mestmarkt onder een stelsel van gebruiksnormen
- 38 *Bakker-Verdurmen, M.R.L., J.W. Eimers, M.A.G. Hinszen-Haenen, T.J. van der Zwaag-van Hoorn.* Handboek secretariaat WOT Natuur & Milieu
- 39 *Pleijte, M. & M.A.H.J. van Bavel.* Europees en gebiedsgericht beleid: natuur tussen hamer en aambeeld? Een verkennend onderzoek naar de relatie tussen Europees en gebiedsgericht beleid
- 40 *Kramer, H., G.W. Hazeu & J. Clement.* Basiskaart Jaarrapportage 2007 Advisering Natuur & Milieu

- Natuur 2004; vervaardiging van een landsdekkend basisbestand terrestrische natuur in Nederland
- 41 *Koomen, A.J.M., W. Nieuwenhuizen, J. Roos-Klein Lankhorst, D.J. Brus & P.F.G. Vereijken.* Monitoring landschap; gebruik van steekproeven en landsdekkende bestanden
- 42 *Selnes, T.A., M.A.H.J. van Bavel & T. van Rheenen.* Governance of biodiversity
- 43 *Vries, S. de. (2007)* Veranderende landschappen en hun beleving
- 44 *Broekmeijer, M.E.A. & F.H. Kistenkas.* Bouwen en natuur: Europese natuurwaarden op het ruimtelijk ordeningsspoor. Achtergronddocument bij Natuurbalans 2006
- 45 *Sollart, K.M. & F.J.P. van den Bosch.* De provincies aan het werk; Praktijkervaringen van provincies met natuur- en landschapsbeleid in de periode 1990-2005. Achtergronddocument bij Natuurbalans 2006
- 46 *Sollart, K.M. & R. de Niet met bijdragen van M.M.M. Overbeek.* Natuur en mens. Achtergronddocument bij de Natuurbalans 2006

2007

- 47 *Ten Berge, H.F.M., A.M. van Dam, B.H. Janssen & G.L. Velthof.* Mestbeleid en bodemvruchtbaarheid in de Duin- en Bollenstreek; Advies van de CDM-werkgroep Mestbeleid en Bodemvruchtbaarheid in de Duin- en Bollenstreek
- 48 *Kruit, J. & I.E. Salverda.* Spiegeltje, spiegeltje aan de muur, valt er iets te leren van een andere plannings-cultuur?
- 49 *Rijk, P.J., E.J. Bos & E.S. van Leeuwen.* Nieuwe activiteiten in het landelijk gebied. Een verkennende studie naar natuur en landschap als vestigingsfactor
- 50 *Ligthart, S.S.H.* Natuurbeleid met kwaliteit. Het Milieu- en Natuurplanbureau en natuurbeleidsevaluatie in de periode 1998-2006
- 51 *Kennismarkt 22 maart 2007; van onderbouwend onderzoek Wageningen UR naar producten MNP in 27 posters*
- 52 *Kuindersma, W., R.I. van Dam & J. Vreke.* Sturen op niveau. Perversies tussen nationaal natuurbeleid en besluitvorming op gebiedsniveau.
53. *Reijnen, M.J.S.M.* Indicators for the 'Convention on Biodiversity 2010'. National Capital Index version 2.0
53. *Windig, J.J., M.G.P. van Veller & S.J. Hiemstra.* Indicators voor 'Convention on Biodiversity 2010'. Biodiversiteit Nederlandse landbouwhuisdieren en gewassen
53. *Melman, Th.C.P. & J.P.M. Willemsen.* Indicators for the 'Convention on Biodiversity 2010'. Coverage protected areas.
53. *Weijden, W.J. van der, R. Leewis & P. Bol.*

- 6 Indicatoren voor 'Convention on Biodiversity 2010'. Indicatoren voor het invasieproces van exotische organismen in Nederland
53. *Nijhof, B.S.J., C.C. Vos & A.J. van Strien*. Indicators for the 'Convention on Biodiversity 2010'. Influence of climate change on biodiversity.
- 7a
53. *Moraal, L.G.* Indicatoren voor 'Convention on Biodiversity 2010'. Effecten van klimaatverandering op insectenplagen bij bomen.
- 7b
53. *Fey-Hofstede, F.E. & H.W.G. Meesters*. Indicators for the 'Convention on Biodiversity 2010'. Exploration of the usefulness of the Marine Trophic Index (MTI) as an indicator for sustainability of marine fisheries in the Dutch part of the North Sea.
- 8
53. *Reijnen, M.J.S.M.* Indicators for the 'Convention on Biodiversity 2010'. Connectivity/fragmentation of ecosystems: spatial conditions for sustainable biodiversity
- 9
53. *Gaaff, A. & R.W. Verburg*. Indicators for the 'Convention on Biodiversity 2010' Government expenditure on land acquisition and nature development for the National Ecological Network (EHS) and expenditure for international biodiversity projects
- 11
53. *Elands, B.H.M. & C.S.A. van Koppen*. Indicators for the 'Convention on Biodiversity 2010'. Public awareness and participation
- 12
54. *Broekmeyer, M.E.A. & E.P.A.G. Schouwenberg & M.E. Sanders & R. Pouwels*. Synergie Ecologische Hoofdstructuur en Natura 2000-gebieden. Wat stuurt het beheer?
- 54
55. *Bosch, F.J.P. van den*. Draagvlak voor het Natura 2000 gebiedenbeleid. Onder relevante betrokkenen op regionaal niveau
- 55
56. *Jong, J.J. & M.N. van Wijk, I.M. Bouwma*. Beheerskosten van Natura 2000 gebieden
- 56
57. *Pouwels, R. & M.J.S.M. Reijnen & M. van Adrichem & H. Kuipers*. Ruimtelijke condities voor VHR-soorten
- 57
58. *Bouwma, I.M.* Quickscan Natura 2000 en Programma Beheer.
- 58
59. *Schouwenberg, E.P.A.G.* Huidige en toekomstige stikstofbelasting op Natura 2000 gebieden
- 59
60. *Hoogeveen, M.* Herberekening Ammoniak 1998 (werktitel)
- 60
61. *Jaarrapportage 2006*. WOT-04-001 – ME-AVP
- 61
62. *Jaarrapportage 2006*. WOT-04-002 – Onderbouwend Onderzoek
- 62
63. *Jaarrapportage 2006*. WOT-04-003 – Advisering Natuur & Milieu
- 63
64. *Jaarrapportage 2006*. WOT-04-385 – Milieuplanbureauafunctie
- 64
65. *Jaarrapportage 2006*. WOT-04-394 – Natuurplanbureauafunctie
- 65
66. *Brasser E.A., M.F. van de Kerkhof, A.M.E. Groot, L. Bos-Gorter, M.H. Borgstein, H. Leneman* Verslag van de Dialogen over Duurzame Landbouw in 2006
- 66
67. *Hinssen, P.J.W.* Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu. Werkplan 2007
- 67
68. *Nieuwenhuizen, W. & J. Roos Klein Lankhorst*. Landschap in Natuurbalans 2006; Landschap in verandering tussen 1990 en 2005; Achtergronddocument bij Natuurbalans 2006.
- 68
69. *Geelen, J. & H. Leneman*. Belangstelling, motieven en knelpunten van natuuraanleg door grondeigenaren. Uitkomsten van een marktonderzoek.
- 69
70. *Didderen, K., P.F.M. Verdonschot, M. Bleeker*. Basiskaart Natuur aquatisch. Deel 1: Beleidskaarten en prototype
- 70
71. *Boesten, J.J.T.I., A. Tiktak & R.C. van Leerdam*. Manual of PEARLNEQ v4. (unofficial draft version of manual)
- 71
72. *Grashof-Bokdam, C.J., J. Frissel, H.A.M. Meeuwssen & M.J.S.M. Reijnen*. Aanpassing graadmeter natuurwaarde voor het agrarisch gebied
- 72
73. *Bosch, F.J.P. van den*. Functionele agrobiodiversiteit. Inventarisatie van nut, noodzaak en haalbaarheid van het ontwikkelen van een indicator voor het MNP
- 73
74. *Kistenkas, F.H. en M.E.A. Broekmeyer*. Natuur, landschap en de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht
- 74
75. *Luttik, J., F.R. Veeneklaas, J. Vreke, T.A. de Boer, L.M. van den Berg & P. Luttik*. Investeren in landschapskwaliteit; De toekomstige vraag naar landschappen om in te wonen, te werken en te ontspannen
- 75
76. *Vreke, J.* Evaluatie van natuurbeleidsprocessen
- 76
77. *Apeldoorn, R.C. van*, Working with biodiversity goals in European directives. A comparison of the implementation of the Birds and Habitats Directives and the Water Framework Directive in the Netherlands, Belgium, France and Germany
- 77
78. *Hinssen, P.J.W.* Werkprogramma 2008; Unit Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu (WOT-04). Onderdeel Planbureauafuncties Natuur en Milieu.
- 78
79. *Custers, M.H.G.* Betekenissen van Landschap in onderzoek voor het Milieu- en Natuurplanbureau; een bibliografisch overzicht
- 79
81. *Bakel, P.J.T. van, T. Kroon, J.G. Kroes, J. Hoogewoud, R. Pastoors, H.Th.L. Massop, D.J.J. Walvoort*. Reparatie Hydrologie voor STONE 2.1. Beschrijving reparatie-acties, analyse resultaten en beoordeling plausibiliteit.
- 81
- 2008**
92. *Jaarrapportage 2007*. WOT-04-001 – Koepel
- 92
93. *Jaarrapportage 2007*. WOT-04-002 – Onderbouwend Onderzoek
- 93
94. *Jaarrapportage 2007*. WOT-04-003 – Advisering Natuur & Milieu
- 94
95. *Jaarrapportage 2007*. WOT-04-005 – M-AVP
- 95
96. *Jaarrapportage 2007*. WOT-04-006 – Natuurplanbureauafunctie
- 96
97. *Jaarrapportage 2007*. WOT-04-007 – Milieuplanbureauafunctie
- 97